

האתון החכמה – לפרשת בלק

"וַיָּקָם בִּלְעָם בִּבְקָר, וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֶתְנֹו; וַיֵּלֶךְ, עִם שְׂרֵי מוֹאָב. וַיַּחֲרֹף אֶף אֱלֹקִים, כִּי הוֹלֵךְ הוּא, וַיִּתְּצֵב מִלֶּאֱכָה ה' בַּדֶּרֶךְ, לִשְׁטָן לוֹ; וְהוּא רֹכֵב עַל אֶתְנֹו, וּשְׁנֵי נַעֲרָיו עִמּוֹ. **וַתֵּרָא הָאֶתְנֹו אֶת מִלֶּאֱכָה ה' נֹצֵב בַּדֶּרֶךְ, וַחֲרָבוֹ שְׁלוּפָה בִּידוֹ, וַתֵּת הָאֶתְנֹו מִן הַדֶּרֶךְ, וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה; וַיֵּךְ בִּלְעָם אֶת הָאֶתְנֹו, לְהַטִּיחַ הַדֶּרֶךְ. וַיַּעֲמֵד מִלֶּאֱכָה ה', בְּמִשְׁעוֹל הַכֶּרְמִים - גֹּדֶר מִזֶּה, וְגֹדֶר מִזֶּה. וַתֵּרָא הָאֶתְנֹו אֶת מִלֶּאֱכָה ה', וַתֵּלַחֵץ אֶל הַקִּיר, וַתֵּלַחֵץ אֶת רֶגֶל בִּלְעָם, אֶל הַקִּיר; וַיִּסֹּף, לְהַכְתִּה. וַיִּסֹּף מִלֶּאֱכָה ה', עֹבֹר; וַיַּעֲמֵד בְּמָקוֹם צָר, אֲשֶׁר אֵין דֶּרֶךְ לְנִטּוֹת יָמִין וּשְׂמָאוֹל. וַתֵּרָא הָאֶתְנֹו אֶת מִלֶּאֱכָה ה', וַתִּרְבֹּץ תַּחַת בִּלְעָם; וַיַּחֲרֹף אֶף בִּלְעָם, וַיֵּךְ אֶת הָאֶתְנֹו בַמֶּקֶל. וַיִּפְתַּח ה' אֶת פִּי הָאֶתְנֹו; וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם, מָה עָשִׂיתִי לָךְ, כִּי הִכִּיתָנִי, זֶה שְׁלֹשׁ רָגְלִים. וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְאֶתְנֹו, כִּי הִתְעַלְלָתָּ בִּי; לֹא יֵשׁ חֶרֶב בְּיָדִי, כִּי עָתָה הִרְגָתִיךָ. וַתֹּאמֶר הָאֶתְנֹו אֶל בִּלְעָם, הֲלוֹא אָנֹכִי אֶתְנֶךָ **אֲשֶׁר רִכַּבְתָּ עָלַי מְעוֹדֶךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה - הַהִסָּכָן הַסָּכָנִיתִי**, לַעֲשׂוֹת לָךְ כֹּה; וַיֹּאמֶר, לֹא... (במדבר, כ"ב)**

פרשתנו מספרת את הסיפור הבלתי רגיל אודות אתונו של בלעם, המדברת עם אדונה בלשון בני אדם, אמנם הרב שד"ל מצמצם את סיפור הנס למרות שבעיניו אין זה בלתי אפשרי "לא יבצר מעם האל לעשות שתדבר האתון, אבל לא היה אפשר שלא יחרד בלעם ושני נעריו חרדה גדולה עד מוות ולא היה אפשר שיהיה בו כוח להשיב לה דבר. על כן ייתכן שלא דיברה כדיבור של בני אדם, כי "ותדבר" אין כתוב כאן, אבל השמיעה בפה קול יללה שהיה מובן ממנו "מה עשיתי לך?", והוא בכעסו השיב לעומתה כאדם הצועק לבהמתו (כב, כט): "כי הִתְעַלְלָתָּ בִּי", והיא חזרה ונערה כאילו תאמר (כב. ל) "הֲלוֹא אָנֹכִי אֶתְנֶךָ" - אז נכמרו רחמיו עליה ואמר (שם. ל) "לא", כלומר: אין דרך הבהמה הזאת להתעלל בי. והנה אמת כי ה' פתח את פי האתון. כי כאופן משונה ממנהגה. והנה הפסוק "ה' שִׁפְתֵי תִפְתַּח" אין עניינו דיבור חוץ מן הטבע".

מכל מקום כלשונו של הרב אלחנן סמט: חמור הרכיבה (או האתון) הוא אמצעי התובלה המקובל במקרא. היחס בינו לבין בעליו הרוכב עליו מאפיין את היחס בין האדון לבין המשרת הכנוע והצייתן המשמש אמצעי להשגת מטרותיו של אדוניו מתוך נאמנות גמורה, תהיינה המטרות אשר תהיינה. כך הרי אומרת האתון לבלעם (כ"ב, ל): "הֲלוֹא אָנֹכִי אֶתְנֶךָ אשר רכבת עלי מעודך עד היום הזה, ההסכן הסכנתי לעשות לך כה?", ובלעם מודה לדבריה: "ויאמר: לא!"

כולנו יודעים שהחמור הוא בהמת עבודה נוחה. הרבה סטריאוטיפים נקשרו לאופיו של החמור, הוא נחשב בטעות לטיפש ועקשן, אך לאמיתו של דבר החמור **חכם יותר מן הסוס** ונוח יותר לעבודה. הוא מתאים יותר לעבודה "השחורה" והיומיומית שמצריכה סבלנות ודיוק. לאמיתו של דבר גבו של החמור מתאים לנשיאת משאות כבדים, הוא חזק יותר בשל היותו קצר יותר מגבו של הסוס. הסוס הוא חיה שבטיפשותה דוהרת אל מלחמות לעומת החמור שבשעת סכנה נעמד ונרתע ומסרב לזוז – ומכאן ההאשמה אותו כעקשן ובוועט. גם במאכלו החמור פחות מפונק מהסוס והוא אוכל גם קוצים בשעת הצורך. הוא נמוך יותר ומאפשר טעינה ופריקה בנוחות רבה יותר.

הסוס כמובן נחשב לחיה יותר אצילית יותר: "רִאֲיִתִּי עֲבָדִים, עַל-סוּסִים; וְשָׂרִים הֹלְכִים כְּעֲבָדִים, עַל-הָאֶרֶץ" (קהלת י') או (ביחזקאל כ"ג): "**בַּחֲוֵי תִמְד פָּחוֹת וּסְגָנִים, כָּלֵם שְׁלֹשִׁים וּקְרוּאִים, רֹכְבֵי סוּסִים כָּלֵם**". לעומת טרונייתו של איוב על הרשע בעולם: "**עֹדֶר גָּזָלוֹ, נִירְעוּ. חֲמֹור יְתוּמִים יִנְהָגוּ; יִתְבָּלוּ, שׁוֹר אֶלְמָנָה**" (איוב כ"ד) הרי שהחמור הוא מושא לעוני וחיים קשים. וכמובן תיאורו של המשיח: "**הִנֵּה מִלְכָּךְ יָבוֹא לָךְ, צִדִּיק וְנוֹשֵׁעַ הוּא; עֲנִי וְרֹכֵב עַל-חֲמֹור**" (זכריה ט') אם נדמה את זה למציאות ימינו הרי שהסוס היה כמו מכונית משפחתית יפה בעוד שהחמור היה כמו סוברו סטיישן...

בספר משלי ישנו עוד הבדל בין סוס לחמור – "שוט - לסוס, מתג - לחמור, נשבת - לגו כסילים" – לפי הפסוק הזה מסתבר שהכאה אינה מועילה לחמור, השוט מועיל לסוס ומדרבן אותו כי מטבעו לברוח בשעת סכנה. ואילו החמור בשעת סכנה בועט ונושך וממסמר את עצמו למקום. לפי זה אכזריותו של בלעם לא הייתה במקומה. היה עליו לדבר אל האתון ולא להכותה. ולבסוף היא כמובן זו שדברה ואולי הוא התנהג כחמור...

בלעם מצפה מאתונו לציות בזמן שהוא עצמו אינו מציית לאדון האדונים הקב"ה, הקב"ה מצפה מבלעם להיות נאמן וצנוע כאתון, אך בלעם הולך לו בעקשנות בדרכו הרעה. שלא כאתון הפקחית שנרתעת מהסכנה, הוא אינו רואה את הסכנה ודוהר כסוס אליה. הפסוקים מתארים לנו את בלעם כבעל נפש רחבה – אדם תאוותן ואוהב כסף, כמו הסוס האצילי והמפונק. שמא היה עליו ללמוד מצניעותה ופשטותה והסתפקותה במועט של אתונו ???

קישורים: החמור בויקיפדיה: http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%97%D7%9E%D7%95%D7%A8_%D7%94%D7%91%D7%99%D7%AA

מתג לחמור: <http://tora.us.fm/tnk1/ktuv/mily/mj-26-03.html>

על הערוד והחמור ד"ר משה רענן: <http://www.daf-yomi.com/DYItemDetails.aspx?itemId=12776>

וגם ב: <http://www.daf-yomi.com/DYItemDetails.aspx?itemId=2581>